

DEBATT

Oskar Vistdal

Arkivdanning og arkivdeponering

1.0 Innledende bemerkninger

En tilbakevendende problemstilling i aktive forvaltningsarkiver er hvorvidt de skal imøtekomme kun bedriftens eller organisasjonens interne juridiske og administrative behov, eller om de også skal tilgodese eksterne velferdsmessige, kulturelle og vitenskapelige interesser, altså både primær- og sekundærverdier i Schellenbergs nomenklatur.

For arkivdepot som sorterer under f.eks. Arkivverket, har ivaretagelse av sistnevnte lenge vært den dominerende hovedsak. Men også i disse er grensene mellom primær- og sekundærfunksjonene flytende, skjønt mindre påfallende enn i aktive forvaltningsarkiver.

Nærværende fremstilling bygger på studieerfaring fra Riksarkivet og arbeidserfaring i Hedmark fylkeskommunes sentralarkiv (heretter kalt fylkesarkivet). Hovedtesen er at begge institusjonstyper i overensstemmelse med postmoderne arkivforståelse utøver komplekse funksjoner som i vekslende og helst økende grad kjennetegner enhver arkivvirksomhet.

2.0 Riksarkivet

Skillet mellom aktive administrative og historiske arkiver (depot) strekker seg tilbake til det franske revolusjonsstyres adskilte arkiver for det aktive Nouveau og det avsluttede Ancient Régime (Duranti, 1996, s. 248). Siden oppstod i det øvrige Europa arkivdepot i form av bl.a. nasjonal- og lands(dels)arkiver i forlengelse eller som resultat av sentral, regional eller lokal myndighetsutøvelse. Denne primæradministrative forankring medfører at de fremdeles besitter adskillig av den legitimitet og makt – symbolsk i det minste – som deres moderinstitusjoner forlenet dem – i bevissthet om at "powers in society depend on

recordkeeping" (Ketelaar, 2005, s. 297). Et nærliggende eksempel er det franske Archives nationales (1790), som dannet forbilde for bl.a. Riksarkivet i Norge, opprettet (eller re-etablert) i 1817 snarere for å tilfredsstille regjeringens og departementenes løpende dokumentasjonsbehov enn å imøtekomme antikvariske eller vitenskapelige ønsker (Cunningham, 2005, s. 29, 34; Herstad, 2008, s. 20).

Opprinnelig var Riksarkivet således fortrinnsvis departementenes "enabler of organized recall" (Piggott, 2005, s. 303), betegnende nok som departementalt organ underlagt Justisdepartementet. Først etterhånden skulle deponeringsvesen bli Riksarkivets hovedansvarlige inntil "post-custodiale" idéer om "proactive and virtual archives without walls" henimot slutten av det 20. århundre begynte å utfordre "the traditional passive custodial view" i erkjennelsen av at "archives are not passive, objective and 'neutral repositories of facts', but rather active and subjective participants in and shapers of political and cultural power relations" (Cunningham, 2005, s. 47).

Riksarkivet tilpasser seg i denne prosessen totalarkivkonseptet, som tilstreber arkivdekning av flest mulig samfunnssektorer, offentlige såvel som private, i integrerte ABM-løsninger tilskyndet ikke minst av IT-utviklingen og Internett (Skivenes, 1997; Piggott, 2005, s. 310).

På sett og vis er ringen dermed sluttet fra en "passiv" tilbake til en i utgangspunktet aktiv rolle også for depotinstitusjoner som Riksarkivet, enskjønt den "nye" rollen snarere er av formidlings- enn forvaltningsmessig beskaffenhet. I tillegg kommer den vesentlige omstendighet at Riksarkivet som administrator av Arkivverkets mangfoldige inspeksjons-, rådgivnings- og informasjonsvirksomhet i seg selv er en betydelig arkivskaper.

3.0 Kommunale og fylkeskommunale arkiver

Helt siden det kommunale selvstyres innføring med formannskapslovene i 1837 har kommunene vært ansvarlige for deponering av egne eldre arkiver. Ansvaret konkretiseres og utvides i det 20. århundres kommunelovgivning med forskrifter om bl.a. tilsyn, ordning og oppbevaring. Likelydende forskrifter er nedfelt i lov om fylkeskommuner fra 1961. Kommuneloven av 1921 gir Staten kontrollansvar overfor kommunearkivene. Ansvar ble i 1948 lovformelig overtatt av Riksarkivaren, som i 1977 fikk tilsvarende inspeksjonsrett overfor fylkeskommunale arkiver. Bestemmelsene om forvaring og sikring av offentlige arkiver er videreført i arkivforskriften kap. IV og V (St. meld. 22, s. 23).

3.1 Hedmark fylkeskommune – organisasjons- og funksjonsbeskrivelse

Hedmark fylkeskommune er en desentralisert organisasjon med ansvar for bl.a. 14 videregående skoler og tannhelsetjeneste i fylkets 22 kommuner samt kultur, næringsutvikling og samferdsel. Fylkeshuset på Hamar er tilholdssted for fylkeskommunens politiske og administrative ledelse. Der holder også fylkesarkivet hus.

Foruten det aktive arkiv omfatter fylkesarkivet et hjemmelsarkiv, gårds- og bruksnummerarkiv, bortsetningsarkiv, Sefrak-registreringer samt depot for hele sentraladministrasjonens arkiv siden fylkeskommunens etablering i 1976 (Holdbrekken, 2006, s. 16). Kjerneoppgavene defineres i arkivplanen (2008, s. 22), som tilgodeser både arkivdanning og depotfunksjoner:

- Tilgjengeliggjøring og kvalitetskontroll av offentlig journal
- Behandling og oppfølging av innsynsbegjæringer
- Veiledning i arkivfaglige spørsmål for interne og eksterne virksomheter
- Utarbeidelse og publisering av intern instruks for dokumenthåndtering

3.2 Integrasjon av arkivdanning og depotfunksjoner

Hedmark fylkesarkiv viser hvordan forvaltningsarkiver i stigende grad virker "in terms of the process of governance, not just of governments governing" med sømløse overganger mellom saksbehandlings-, depot- og publikumsfunksjoner. Dette tør riktignok snarere være en funksjon av den teknologiske og den dermed forbundne organisatoriske utvikling enn et resultat av en styrt utvikling, dog en ikke-artikulert forståelse av "governance" i interaksjon mellom fylkeskommunen og dens innbyggere, samt av symbiosen mellom organisasjonens interne byråkrati og eksterne samfunnsfunksjoner og -aktiviteter. Denne forståelsen samsvarer med det postmoderne arkivaliseringskonsept, hvor arkivvirksomheten betraktes som aktiv (med)skaper av den kollektive erindring (Ketelaar, 1999, s. 56; Cook, 2001, s. 18).

I fylkesarkivet kommer denne utviklingen til uttrykk på hovedsakelig to måter. Den ytrer seg for det første i større oppmerksomhet om arkivets "informational values" med økende publikumspågang om rettighets- og velferdsdokumentasjon samt i voksende utnyttelse av dets fond av forskningsmateriale. Således er en håndfull bøker blitt til på grunnlag av arkivets dokumentansamlinger. Et eksempel er Per Haaves *Ambisjon og handling. Sanderud sykehus og norsk psykiatri i et historisk perspektiv* (2008), bygd på Fylkeshelsesjefens møte- og kopibøker, referat- og forhandlingsprotokoller, helseplaner og medisinalmeldinger, budsjettutkast og regnskaper fra tidsrommet 1967–2000 (Haave, 2008, s. 502–503).

For det annet fremmer arkivets deltakelse i saksbehandlingen – i henhold til den siterte arkivplan – samkjørt arkivdanning og deponering. Som naturlig følge av at arkivet både skal tilrettelegge og dokumentere saksbehandlingen, overlappes også saksbehandlings- og arkivfunksjonene (Cook, 2001, s. 19; Fonnes, 2003, s. 144).

Med økende digitalisering utviskes skillet mellom arkivet og organisasjonens øvrige enheter ytterligere, ettersom Noark-styrte arkivfunksjoner for oversikt og kvalitetskontroll er integrert i saksbehandlingsprosessen fra begynnelse til slutt. Arkivforskriften – med sitt utspring i papirvirkeligheten – inneholder riktignok få forføyninger om dette samspillet. I Noark-manualene beskrives det imidlertid gjennomgående som følge av funksjonenes integrasjon i den digitale verden (Fonnes 2003, s. 154).

3.3 Et utvidet arkivbegrep

I Hedmark fylkeskommune konkretiseres osmosen mellom forvaltning og arkiv fortrinnsvis i arkivets overordnede ettersyn med og kvalitetssikring av saksbehandlingen, mens forvaltningens intervensjon i arkiveringen snarere har minket enn økt med årene. Enhets- eller sektorovergripende arkivfunksjoner – et utvidet arkivbegrep om man vil – tør være en generell tendens som avhengig av hver enkelt organisasjons teknologiske, organisatoriske og ressursmessige forutsetninger fremtrer mer eller mindre tydelig.

Denne erfaring fra Hedmark fylkeskommune harmonerer imidlertid dårlig med en retning innen nyere arkivteori med røtter tilbake til Jenkinson som avskriver arkivfunksjonen helt og holdent som følge av at digitaliseringen utvisker – eller i det minste tilslører – skillet mellom saksbehandling og arkivering. Barbara Reed (1994, s. 168) reduserer således "archives administration or management" til "a subset of appropriate records management." Slik kan det kanskje fortone seg fra et teoretisk perspektiv, mens forholdet i praksis like gjerne oppleves som stikk motsatt, at arkivtjenesten i kraft av sin kontekstkompetanse om ikke overtar, så i hvert fall overprøver kontorfunksjoner hvor danning og deponering av arkivalier samkjøres stadig mere.

4.0 Konklusjon

I et diakront perspektiv har arkivdanning og arkivdeponering utviklet seg fra en i utgangspunktet relativt enhetlig, men overveiende forvaltningsdokumentarisk virksomhet via et par hundreårs mellomfase med oppdeling i adskilte arbeidsområder og så tilbake til en situasjon hvor begge funksjoner som resultat av IT-revolusjonen og dermed forbundne organisatoriske endringer i økende omfang utøves parallelt i såvel arkivdepot som arkivdannende institusjoner.

Litteraturliste

- Arkivlova med forskrifter. Med endringer seinast ved lov 18. mai 2001 nr. 24 og forskrift 29. juni 2001 nr. 723.
- Arkivplan. Hedmark fylkeskommune, 2008, Hamar, www.hedmark.org.
- Cook, T. 2001, "Archival Science and Postmodernism: New Formulations for Old Concepts", i *Archival Science*, vol. 1, no. 1, ss. 3–24.
- Cunningham, A. 2005, "Archival Institutions", i McKemmish, S. et al (Ed.), *Archives: Recordkeeping in Society*, Wagga Wagga N.S.W., Charles Sturt University, ss. 21–49.
- Duranti, L. 1996, "Archives as a Place", i *Archives and Manuscripts*, vol. 24, no. 2, ss. 242–255.
- Fonnes, I. 2003, *Arkivhåndboken for offentlig forvaltning*, 2. utg., Oslo, Kommuneforlaget.
- Herstad, J. 2008, "Archivaren, – Gud bevar'en!" Henrik Wergeland som riksarkivar, *Riksarkivaren*, Skriftserie 29, Oslo, Messel Forlag.
- Holdbrekken, T. 2006, "Arkivleder i Hedmark fylkeskommune", i *Arkheion* nr. 1, ss. 16–17.
- Haave, P. 2008, *Ambisjon og handling. Sanderud sykehus og norsk psykiatri i et historisk perspektiv*, Oslo, Unipub forlag.

- Ketelaar, E. 1999, "Archivalization and Archiving", i *Archives and Manuscripts*, vol. 27, 1999, ss. 54–61.
- Ketelaar, E. 2005, "Recordkeeping and societal power", i McKemmish, S. et al (Ed.), *Archives: Recordkeeping in Society*, Wagga Wagga N.S.W., Charles Sturt University, ss. 277–298.
- Noark-4, 1999, Norsk arkivsystem. Del 1. Funksjonsrettet beskrivelse og kravspesifikasjon, Oslo, Kommuneforlaget.
- Piggott, M. 2005, "Archives and Memory", i McKemmish, S. et al (Ed.), *Archives: Recordkeeping in Society*, Wagga Wagga N.S.W., Charles Sturt University, ss. 299–328.
- Reed, B. 1994, "Electronic Records Management in Transition", i *Archives and Manuscripts* vol. 22, no. 1, ss. 164–171.
- Skivenes, A. 1997, Offentlige arkiv – samfunnsarkiv – privatarkiv. Eierstrukturer, styring og organisering av arkivtjenesten. Nordisk arkivseminar Utstein kloster 4.4.1997.
(https://www.bergen.kommune.no/bk/multimedia/archive/00014/Offentlige_arkiv).
- St. meld. nr. 22 (1999–2000). Kjelder til kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet.